

ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ

Юлія Боброва,
кандидат юридичних наук,
суддя Біловодського районного
суду Луганської області

УДК 340.12:396.2:347.962.1

Важливість урахування гендерного критерію при розподілі суддівського навантаження та визначенні спеціалізації судді з розгляду певної категорії справ

Беззаперечно, саме виконання сімейних і материнських обов'язків є перешкодою для успішної кар'єри багатьох жінок, хоча окрім цього чоловіки в якості перешкоди на шляху до кар'єрного зростання називають відсутність у жінки такого прагнення. Таким чином, асиметрія сприйняття між чоловіками та жінками перешкод для кар'єрного досягнення лежить у площині «нам не довіряють»/«вони самі не прагнуть». На жаль, на суспільно-стереотипному рівні наведені гендерні установки і реальна поведінка як жінок, так і чоловіків, зокрема щодо «терпимості» до дискримінації пояснюється сучасною низькою гендерною культурою в суспільстві. І хоча офіційно гендерна несправедливість між чоловіком і жінкою майже зникла – безліч стереотипів досі не подолано.

Постійний конфлікт між професійними та родинними, материнсь-

кими обов'язками травмує та виснажує жінку-суддю, породжує у неї комплекс вини. Лише в останні роки поступово розвінчується міф про зобов'язання матері бути нерозлучною з дитиною перші роки її життя. Неналежна збалансованість вимагає від неї створювати власну стратегію розуміння з боку родини, водночас породжуючи певні стреси; брак націленості на працю та інші негативні наслідки наведеної ситуації, а тому вказана проблема потребує реагування та вирішення.

Серед дослідників, котрі торкалися проблематики врахування гендерного аспекту в суддівській діяльності варто зазначити праці вітчизняних та зарубіжних вчених-гендеристів – С. Айвазової, Н. Аніщук, Н. Болотіної, М. Буроменського, О. Вороніної, В. Глиняного, О. Дашковської, Л. Завадської, Л. Кормич, Н. Лаврінченко, І. Лаврін-

чук, К. Левченко, Л. Леонтєвої, Т. Марценюк, О. Матвієнко, Т. Мельник, Н. Оніщенко, Л. Петришиної, Н. Пушкарьової, С. Поленіної, О. Рудневої, З. Ромовської, Л. Смоляр, Г. Терещенка, М. Томашевської та інших.

Метою даної статі є розкриття необхідності врахування гендерного критерію при розподілі суддівського навантаження та визначенні спеціалізації судді з розгляду певної категорії справ. Виконання поставленої мети передбачає з'ясування практичних можливостей вказаного врахування шляхом внесення відповідних змін до законодавства.

За таких обставин розглянемо необхідність врахування гендерного критерію при розподілі суддівського навантаження та визначенні спеціалізації судді з розгляду певної категорії справ.

Так, коефіцієнт суддівського навантаження – це оцінка середнього обсягу часу, який витрачає суддя на справу з моменту її надходження до завершення її розгляду. Він забезпечує об'єктивне вимірювання обсягу роботи судді порівняно з простим обрахунком кількості розглянутих справ [1].

На сьогодні в судовій системі України, при визначенні коефіцієнтів навантаження на суддю, застосовується підхід, який базується на врахуванні не лише коефіцієнтів складності справ, а також коефіцієнтів форми участі судді при розгляді справи та коефіцієнтів адміністративної посади (рішення Ради суддів України від 09 червня 2016 року №46 «Рекомендовані показники середніх витрат часу на розгляд справ та коефіцієнтів складності справ за категоріями» [2] та Наказ Державної судової адміністрації України від 19 червня 2018 року №317 «Про затвердження Загального класифікатора спеціалізацій суддів та категорій справ» [3]). Такий підхід є більш обґрунтованим з точки зору справедливості розподілу навантаження, разом з цим, відсутність уніфікованої

системи встановлення перелічених вище коефіцієнтів, ставить під сумнів його об'єктивність як такого.

Крім цього, у відповідності до Положення про автоматизовану систему документообігу суду, збори суддів відповідного суду мають право визначати коефіцієнт складності категорій судових справ, особливості розподілу судових справ при виконанні суддею інших повноважень, не пов'язаних із здійсненням правосуддя, коефіцієнт адміністративних посад, коефіцієнт, що враховує форму участі судді в розгляді судової справи, тощо, а також зменшити навантаження щодо розгляду справ на суддів, які обіймають адміністративні посади в суді або виконують інші обов'язки, не пов'язані зі здійсненням правосуддя (але не більш ніж на 60 % порівняно з навантаженням інших суддів [4]).

Коефіцієнти форми участі судді при розгляді справи, що вміщуються в відповідному довіднику є також диференційованими поміж судами та різняться за формою участі при розгляді справи у якості: «судді – доповідача» чи «головуючого одноособово».

І хоча при визначенні навантаження на суддю враховуються різні коефіцієнти, самий важливий – гендерний, на нашу думку – так і не враховано. Наявність дітей, різного віку, домашніх обов'язків, необхідність догляду за престарілими немічними батьками, та в кінці кінців жінкам необхідний час для елементарного догляду за власною зовнішністю, гардеробом, з урахуванням ще й фізіологічних особливостей жінок вважаємо за доцільне зменшити суддівське навантаження на жінку-суддю на 10 % від загальної кількості справ. Така цифра не буде сильно відчутною для навантаження чоловіків-суддів, а стане надзвичайно приємною для протилежної статі. До слова, згідно даних Всесвітнього економічного форуму, жінки у середньому працюють на 50 хвилин у день більше, ніж чоловіки, причому неоплачу-

вана праця жінок становить майже 5 годин у день, в той час, як у чоловіків – півтори години [5]. Це жінці забирати дитину із садочка, тому вона не може затриматися на роботі, організувати дитяче дозвілля і свята, турбуватись про дитяче харчування та прибирати дитячий гармідер в домі, хоча у цей час могла б займатися саморозвитком та самоосвітою.

Таким чином пропонуємо Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затверджене Рішенням Ради суддів України від 26 листопада 2010 року № 30 із останніми змінами і доповненнями [4] у Розділі 8 «Автоматизований розподіл судових справ між судьями» доповнити:

1) пункт 11 наступним визначенням «Гендерний коефіцієнт» (ГК) використовується для коригування навантаження на суддів, зокрема застосовується до суддів-жінок (за наявності достатніх для того підстав – може бути застосованим і до чоловіків). Коефіцієнт залежить від того скільки у жінки-судді дітей на утриманні, якого вони віку, чи потребують додаткового догляду та наявності престарілих батьків, що потребують також такого догляду; його значення є обернено пропорційним (чим менше значення – тим більший час приділяє суддя виконанню обов'язків, не пов'язаних з безпосереднім здійсненням правосуддя). Перелік підстав для застосування гендерного коефіцієнту затверджується зборами суддів кожного конкретного суду та його значення не може бути більшим 10 %;

2) пункт 12 «Розраховується коефіцієнт середньозваженого навантаження для кожного з компетентних суддів цього автоматизованого розподілу справи (КнсРс) за формулою:

$$\text{КнсРс} = \frac{\text{Кск} \times \text{Кфу} \times \text{Кап}}{\sum(\text{Кап})}$$

де:

Кск – коефіцієнт складності категорії (підкатегорії) розподіленої судової справи;

Кфу – коефіцієнт форми участі судді у розподіленій справі;

Кап – коефіцієнт адміністративної посади судді в суді на час розподілу справи;

– сума коефіцієнтів адміністративних посад кожного з компетентних суддів цього автоматизованого розподілу справи, додавши у чисельнику рівняння ГК – гендерний коефіцієнт.

Водночас, у контексті Висновку № 15 (2012) Консультативної ради європейських суддів стосовно спеціалізації суддів від 5-6 листопада 2012 року [6] «спеціалізованим суддею» є суддя, який працює з обмеженою сферою права (наприклад, кримінальне право, сімейне право, економічне та фінансове право, право інтелектуальної власності, конкурентне право) або розглядає справи, які стосуються окремих ситуацій, які виникають в особливих сферах (наприклад, пов'язані з соціальним, економічним, сімейним правом).

Термін «спеціалізація» походить від латинського слова «species» – рід, вид, різновид; «specialis» – особливий. У його сьогоднішньому змістовому розумінні він сформувався порівняно недавно і походить від французького «specialisation».

Нами також наголошується на тому, що постійне прийняття нового законодавства, чи то міжнародного, європейського чи національного, а також зміна прецедентного права та доктрини роблять юридичну науку неосажною та складною. Втім, судді складно охопити всі сфери права, в той час як суспільство та учасники процесу вимагають від нього ще більше професіоналізму та ефективності.

Категорія «спеціалізація» суддів з розгляду певних категорій справ базується на зосередженості на певній групі правовідносин або ж виду процесуального їх врегулювання.

Саме спеціалізація роботи суддів повинна стати запорукою того, що вони мають достатній багаж знань та досвіду в певній області юриспруденції.

нції. Доскональні знання певних питань в правовому полі поліпшать якість рішень, які приймаються суддею. Спеціалізований суддя стає більш компетентним в певних сферах, що посилює авторитет судів, а зосередження матеріалів справ в руках обраної групи спеціалізованих суддів сприяє єдності правової думки в судових рішеннях і, як наслідок – запроваджується юридична однозначність.

У силу вимог частини 2 статті 18 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у випадках, визначених законом, а також за рішенням зборів суддів відповідного суду може запроваджуватися спеціалізація суддів з розгляду конкретних категорій справ [7], а відтак запровадження спеціалізації в місцевому суді є не обов'язком, а правом суду, яке він реалізує через збори суддів.

Спеціалізація судової діяльності має за мету допомогти суддям шляхом неодноразового розгляду схожих справ підійти до кращого розуміння реалій, що пов'язані із виникненням судових спорів на технічному, соціальному або економічному рівнях, і як результат, визначити найбільш сприятливе рішення, що підходить саме до цих життєвих обставин. Спеціалізований суддя, який оволодіває більш глибокими знаннями в певній спеціалізованій сфері правових знань та праворозуміння забезпечуватиме мультидисциплінарний підхід до вирішення спірних питань. Звісно ж, спеціалізація за рахунок більшої компетентності в означеній сфері права сприяє покращенню ефективності та оперативності розгляду судових справ, беручи до уваги постійно зростаючу їх кількість.

Спеціалізація суддів з розгляду конкретних категорій справ визначається рішенням зборів суддів відповідного суду із розрахунку розподілу не менше двох суддів на одну спеціалізацію. Рішення приймається більшістю голосів та має виконуватися навіть у тому випадку, якщо суддя бажає розглядати певну категорію

справ, а збори приймають рішення, що нині його робота потрібна на іншому напрямку.

Професійні судді можуть стати спеціалізованими за рахунок раніше отриманого до призначення на посаду судді юридичного досвіду (робота юристом на підприємстві, адвокатом, прокурором, нотаріусом) або за рахунок досвіду спеціалізованої діяльності з моменту призначення на посаду судді.

Основними напрямками спеціалізації суддівської діяльності вважаються: сімейне право та право стосовно неповнолітніх; право інтелектуальної власності; господарське право; справи про банкрутство; тяжкі злочини; застосування санкцій. Законодавство Європейського Союзу визначає наступні спеціалізації суддів: сімейні спори; справи відносно неповнолітніх; адміністративні справи держави; іміграційні справи стосовно біженців; рахункові, військові, податкові, трудові/соціальні спори; з розгляду сільськогосподарських договорів, з захисту прав споживачів, з дрібних позовів; щодо заповітів та спадкових питань; питань, пов'язаних з патентами, копірайтами, торговими марками; з розгляду тяжких злочинів, нагляду за кримінальним провадженням (надання дозволу на арешт, зняття з каналів зв'язку тощо) та виконання вироків, утриманням під вартою та інші.

У Висновку зазначається, що у деяких випадках спеціалізація діяльності суддів може й зашкодити єдності суддівського корпусу. Буває, що у суддів складається враження, що їхня компетентність з певних питань відносить їх до елітної групи суддів, які відрізняються від інших. Також у суддівської спільноти формується думка, що деякі судді є «суперсуддею», або, навпаки, що суд – це виключно технічний орган, відокремлений від дійсної судової системи. У кінцевому результаті все наведене може вилитись в брак суспільної довіри судам, які вважаються недостатньо компетентними.

Так, визначення спеціалізації суддів у Васильківському міськрайонному суді Київської області закінчилося позовом судді до суду з проханням скасувати рішення зборів суддів вказаного суду від 28 грудня 2016 року про розподіл їй для розгляду справ із кримінальної спеціалізації, адже до цього вона розглядала лише цивільні справи. Підставою звернення до суду суддя зазначила те, що не була своєчасно повідомлена про проведення зборів (перебувала на лікарняному), а тому не змогла взяти участь у роботі органу самоврядування та впливати на прийняті рішення [8].

Ураховуючи наведене варто зауважити, що спеціалізація суддів з розгляду справ повинна носити збалансований характер (не надто вузький і не дуже широкий) враховуючи особливості сучасних суспільних правовідносини та сприяти максимально ефективному здійсненню судочинства, якісному розгляду судових справ.

Знову ж таки, як і у випадку із визначенням навантаження на суддю, вирішення питання про спеціалізацію суддівської діяльності здійснюється законодавцем без урахування гендерного аспекту. Нами пропонується, надати жінкам-суддям можливість першочергового вибору спеціалізації

розгляду судових справ, залишивши за ними право на обрання простіших їх категорій, визначивши чоловікам-суддям розгляд складних кримінальних проваджень шляхом доповнення вказаною нормою Типового Положення про збори суддів судів загальної юрисдикції, затвердженого рішенням Ради суддів України № 45 від 04 червня 2015 року [9], що лягло в основу Положення про збори суддів кожного окремого суду.

Підсумовуючи вищенаведене, приходимо до висновку, що організаційно-правові основи забезпечення діяльності судді носять безгендерне забарвлення, при законодавчому йому врегулюванні зовсім не враховано певні потреби жінок-суддів (виховання дітей, хатні обов'язки, догляд за старими родичами тощо), немає найменшої можливості при гострій потребі якимось чином зменшити судове навантаження, декларативно допускається зменшення тривалості робочого дня, хоча на практиці реалізувати це практично неможливо. А отже, потребує нормативного урахування та врегулювання вказане питання задля забезпечення як якості здійснення правосуддя та можливості професійної реалізації жінок-суддів так і виконання ними свого покликання «БУТИ ЖІНКОЮ».

Список використаних джерел

1. *Основні методологічні підходи та результати дослідження щодо визначення коефіцієнтів навантаження на суддів та складності справ спеціалізованих судів та судів апеляційної інстанції*, Проект «Справедливе правосуддя», березень 2016 року [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.rsu.gov.ua/uploads/article/risenna-rsu-no-46-dodatok-zvit-m-360d6171cf.pdf>
2. *Рішення Ради суддів України від 09 червня 2016 року №46 «Рекомендовані показники середніх витрат часу на розгляд справ та коефіцієнтів складності справ за категоріями»* [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.rsu.gov.ua/en/events/risenna-rsu-no-46-vid-09062016-sodo-viznacenna-koeficientiv-navantazenna-na-suddiv>
3. *Наказ Державної судової адміністрації України від 19 червня 2018 року № 317 «Про затвердження Загального класифікатора спеціалізацій суддів та категорій справ* [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://dsa.court.gov.ua/dsa/inshe/14/N_317_18

4. *Положення* про автоматизовану систему документообігу суду, затверджене Рішенням Ради суддів України від 26 листопада 2010 року № 30 [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://court.gov.ua/sudova-vlada/969076/polozhenniapasds/>

5. *Чорна О.* Топ-10 порушень прав жінок в Україні: Гарячі факти [Електронний ресурс]. : Режим доступу : https://humanrights.org.ua/material/top10_porushen_prav_zhinok_v_ukrajini_garjachi_fakti

6. *Висновок № 15 (2012)* Консультативної ради європейських суддів стосовно спеціалізації суддів від 5-6 листопада 2012 року [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/perelik-dokumentiv/vys15.doc>

7. *Про* судоустрій і статус суддів Закон України: [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

8. *Чому* запровадження спеціалізації може призвести до конфлікту [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/128138-chomu_zaprovadzhennya_spezializacii_suddiv_mozhe_prizvesti_d.html

9. *Типове* Положення про збори суддів суді в загальній юрисдикції, затверджене рішенням Ради суддів України № 45 від 04 червня 2015 року [Електронний ресурс]. Режим доступу : https://court.gov.ua/userfiles/dodatok_do_r45.pdf

Боброва Ю. Ю. Важливість урахування гендерного критерію при розподілі суддівського навантаження та визначенні спеціалізації судді з розгляду певної категорії справ

Статтю присвячено аналізу необхідності врахування гендерного критерію при розподілі суддівського навантаження та визначенні спеціалізації судді з розгляду певної категорії справ; висловлені певні практичні зауваження та зроблені необхідні висновки щодо удосконалення правового закріплення та практичної реалізації вказаної проблематики. Основна увага звернена на можливість зменшення суддівського навантаження на жінку-суддю до 10 відсотків від загальної кількості справ за наявності для того ряду певних обставин та надання жінкам-суддям першочергового вибору спеціалізації розгляду судових справ, залишивши за ними право на обрання простіших їх категорій, визначивши чоловікам-суддям розгляд складних кримінальних чи-то інших проваджень. Акцент зроблено на з'ясування практичних можливостей вказаного врахування шляхом внесення відповідних змін до законодавства.

Ключові слова: суд, суддя, суддівське навантаження, спеціалізація, дискримінація, гендерна нерівність.

Боброва Ю. Ю. Важность учета гендерного аспекта при распределении судебской нагрузки и определении специализации судьи по рассмотрению определенной категории дел

Статья посвящена анализу необходимости учета гендерного аспекта при распределении судебской нагрузки и определении специализации судьи по рассмотрению определенной категории дел; высказанные определенные практические замечания и сделаны необходимые выводы относительно усовершенствования правового закрепления и практической реализации указанной проблематики. Основное внимание обращено на возможность уменьшения судебской нагрузки на женщину-судью до 10 процентов от общего количества дел при наличии для того ряда определенных обстоятельств и предоставления женщинам-судьям первоочередного выбора специализации рассмотрения судебных дел, оставив за ними право на избрание простых их категорий, определив мужчинам судьям рассмотрение сложных уголовных то ли

других производств. Акцент сделан на выяснение практических возможностей указанного учета путем внесения соответствующих изменений в законодательство.

Ключевые слова: суд, судья, судебская нагрузка, специализация, дискриминация, гендерное неравенство.

Bobrova Yu. The importance of considering the gender aspect in the distribution of judicial duty and in determining a judge's specialization in considering a certain category of cases

The article is devoted to the analysis of the need to take into account the gender aspect in the distribution of the judiciary burden and to determine the specialization of a judge in dealing with a specific category of cases; certain practical comments were made and the necessary conclusions were made regarding the improvement of the legal consolidation and practical implementation of this issue. The main attention is paid to the possibility of reducing the judicial burden on a female judge up to 10 percent of the total number of cases in the presence of certain circumstances for that and giving women judges the first choice of specialization in adjudicating cases, leaving them the right to elect their simple categories, identifying men Judges consider complex criminal or other proceedings. Emphasis is placed on clarifying the practical possibilities of this accounting by amending relevant legislation.

Keywords: court, judge, judicial load, specialization, discrimination, gender inequality.